

Y Llysieulyfr Teuluaidd

gan
Dr D Thos Jones, Llanllyfni
a T. Parry Jones, Bangor

Adder's Tongue - Tafod y Neidr

Y mae'r ddeilen hon yn tyfu o dan y lleuad, ac yn arwydd y Cranc. Y mae yn gofyn manyldra i chwilio am y ddeilen fechan hon am ei bod yn cael ei chladdu neu ei chuddio gan y gwellt glas. Y maent iw cael mewn gweirgloddiau lled lleithion yn mis Ebrill ac yn mis Mai: ond pan gyfodo y gwres a phoethder y flwyddyn y maent yn meirw yn fuan: nid oes ond un ddeilen yn tyfu ar goes cyhyd a bys oddiwrth y ddaear, a'r ddeilen yn gorwedd yn fflat ac o liw gwyrdd cryf.

Rhinwedd:- Y mae y dail hyn yn dymherus yn eu natur ond yn sych yn yr ail radd. Y mae sug y dail yn rhagorol o dda i fendio briwiau yn y rhanau tufewinol sef y frest a'r bol, neu rhyw rannau or ymysgaroedd: ac y maent yn rhagorol o dda ir rhai sydd yn ymadael a'u gwaed rhyw ffordd i fyny neu i lawr, o'u genau neu o'u ffroenau, neu ei gyfogi: fe ddywedir hefyd eu bod yn rhagorol o dda iw berwi efo mes - cnapiau a fydd yn tyfu ar goed derw, berwch o bob un yr un faint a'u gilydd, sef or dail hyn a'r mes a'i felysu a siwgr gwyn a gwin coch os gellir ei gael a rhoddwch i'w yfed yn helaeth o hono i ferch pan y bo ei harferiad misol yn rhy helaeth. Y rhai a fyddo mewn angen o dreio y cyngor hwn a gant achos iw ganmol yn fawr am ei rinwedd. Yn allanol mae yn gwella llygaid cochion a dolurus trwy roddi ychydig sug ar y llygaid. Y mae ei sug yn dda i olchi briwiau hen a newydd, yn enwedig pan fyddo y dolur yn goch ac yn ffyrnig. Cewch eich cyfarwyddo yn niwedd y llyfr am y ffordd i gadw y sug.

Agrimony - Llyisiau y Dryw:- Y mae y dail hyn yn bur ddefnyddiol ond fod eu rhinwedd yn cael ei esgeluso yn fawr.

Dull: Y mae arnynt amrywiol o ddail hirion ac amryw o rai byrion yn fylchau o amgylch eu hymylau: yn wyrddion oddiarnynt ac yn llwydion o tanynt, ychydig yn flewog, ac yn gyffredin dim ond un goes, a hono yn ddwy neu dair troedfedd o hyd, a'r dail yn fanach at y top, at y top mae amryw o flodau mân melynion y naill uwchlaw y llall: ac ar ol y rhain y bydd cnapiau mân gwynion, pa rai yw eu had, ac y maent yn glynu ym mhob peth a daro wrthynt. Y mae y gwreiddiau yn ddu ac yn hir ac yn aros am lawer o flynyddoedd, ac yn tarddu yn fresh bob blwyddyn.

Lle: Y maent yn tyfu yn gyffredin ar fanciau, ac mewn ffosydd, ac ar ochrau cloddiau, gall pawb deallus gael hyd iddynt wrth y cyfawryddyd hwn.

Amser: Y maent yn blodeuo yn mis Gorphenaf ac yn mis Awst au had yn aeddfedu yn fuan ar ol hyny.

Rhinwedd: Y mae y dail tra rhinweddol hyn yn tyfu o dan lywodraeth Jupiter a than arwydd y Cranc: ac maent yn cryfhau y rhannau or corph sydd o dan lywodraeth y blaned ar arwydd, ac yn symud doluriau or rhanau hynny or corph. Yn dufewinol y maent yn agoryd atalfeydd yr iau ac yn gwellhau y clwyf neu y clefyd melyn, ac maent yn bur dda i feindio briwiau yn yr ymysgaroedd, neu yn rhai or rhannau tufewinol. Y maeny yn dda ir rhai sydd wedi briwio oddi mewn wrth syrthio, ysigo, neu ystreifio trwy ryw ddamwain

ac fe ddywedir eu bod yn dda yn erbyn brathiad neidr, ond pa un bynnag am hynny, y maent yn rhagorol o dda ir rhai sydd yn gwneuthur dwfr yn rhy brysur, am eu bod yn methu ei ddal, yfwch yn helaeth o drwyth y dail hyn fe'ch gwella yn fuan, ac nis gallant lai na bod yn dda erbyn colic y garreg ar grafel gan eu bod yn gweithio mor rhinweddol ar basage y dwfr ac y maent hefyd yn ganmoladwy iw cymeryd o flaen ffitiau or cryd, ond rhaid yfed yn helaeth or drwyth a chwysu o flaen y ffit, ac y mae rhai yn eu defnyddio gyda llwyddiant yn erbyn y pesychu a dolur y frest: ac y mae yr hadau wedi eu malu au cymeryd mewn gwin coch yn dda iw cnocio hefo bloneg au rhoi ar hen friwiau a chansers ac hefyd i dynnu allan ddrain neu splinters a fo gwedi mynd ir cnawd, hefyd y maent yn dda yn y dull hwn i roi ar gymalau a fo gwedi bod ou lle.

Sug y dail sydd yn dda iw dropio ir clustiau pan y byddant yn ddolurus ac yn friwiedig oddi mewn: gellwch ferwi y dail au gwneuthur yn drwyth gref mewn dwfr (gallaf gymell gwin ir cyfoethog) ac yfed yn helaeth o hono yn erbyn y doluriau uchod, neu eu distilio os byddwch yn dewis ond gwell ydynt gwedi eu berwi, ond eu hiwsio cyn iddynt suro. Nid oes dim perygl ynddynt. Mi a ddygaf ar gof i chwi unwaith eto, os bydd eich iau yn ddrwg naill ai trwy ormod o wres neu ormod o oerfel, cymerwch ffrwyth y dail hyn yn fynych, nid oes eisiau mo'u gwell yn holl ffaeleddau yr iau.

Avens: Y Fab-goll, Llyisiau Fanwylyd: Maent yn codi oddiar y gwreiddiau yn amrywiol ddail ar bob tu i'r goes, a'r rhain yn arw o liw gwyrdd cryf, ac yn fylchau o amgylch eu hochrau, ac y mae hefyd rai manach, weithiau ddwy ac weithiau bedair o bobtu i'r goes, a'r coesau yn flweog, yn arw, ac agos i ddwy droedfedd o hyd, ac ar eu canol y mae deilen werdd fechan a phan syrthio y blodau, y mae y ddeilen fechan hono yno cnapio ac yn troi yn hadau, ac y maent yn arw, yn glynu yn eich dillad.

Lle: Maent yn tyfu yn wylltion yn ochrau y cloddiau ar ffosydd ac hefyd gyda ochrau y llwybrau: ond yn hyfrydu mwy mewn cil haul nag mewn lle gwresog, Amser: Y maent yn blodeuo yn Mai a Mehefin a'u had yn aeddfedu yn Gorphenaf.

Rhinwedd: Y mae y dail hyn o dan lywodraeth Jupiter ac y mae hyn yn eu gwneuthur yn dra rhinweddol at holl ffaeleddau y frest; gellir cymhwysu y dail rhagorol hyn at y frest yn well nag un rhan arall o'r corph: y maent hefyd yn gweithio i lawr ac yn clirio y frest o'i chymysg humours ai hafiechyd. Y maent drwy eu cynhesrwydd yn toddi y gwaed a fyddo gwedi myned yn dywyrch neu yn cnapio oddi mewn trwy godymau, neu ysigo eu hunain trwy rhyw ddamweiniau. Y maent hefyd yn iachau y rhai sydd yn poeri gwaed o'r frest, yr hyn sy'n dangos eu bod yn effeithiol ar y frest a'r cylla. Cymerwch y gwraidd yn leision, neu sychion gan eu berwi mewn gwin neu ddwfr a'u hyfed; ac maent yn rhinweddol i iachau pob math o friw yn y frest, y maent hefyd yn cryfhau y galon ar ystumog wan, maent yn dda iw hyfed yn y Gwanwyn i gryfhau yr iau ac i agoryd ei atalfeydd, ac y maent yn bur dda iw hyfed yn erbyn y clefyd melyn ac yn chwalo gwynt or cylla; ac y maent yn cynhesu ac yn gwneud ystumog oer yn gynes; y maent yn dda iw hyfed yn y bore ar amser afiach, yn erbyn clefydon ac afiechyd yn yr awyr. Gwelwn fod y dail hyn yn gweithio yn hollol ar y frest. Yn allanol y maent yn dda i dynu marciau spotiau oddiar y gwyneb, trwy ei olchi â'r sug: ac y mae ei sug yn dda yn allanol i olchi briwiau; y maent yn hollol diberygl, nid oes dim angenrheidrwydd i benu y swm gellwch eu hyfed wrth eich rheswm, a'u melysu â rhywbeth cyfaddas, fel ag y bo'r dolur yn galw; mel at y peswch, neu siwgr coch, os bydd y corph yn rhy rydd, cymerwch siwgr gwyn.

Angelica - Llyisiau'r Ysgyfaint:

Yn yr hen amser pan ag yr oedd ein hynafiaid yn ffeindio allan rinweddau y dail hwy au galwent ar enwau eu duwiau, ac arol hyny daeth y Pabistiaid, ac au galwasant ar enwau'r seintiau, sef St John's Wort i St Ioan, ac un arall i St Pedr, ac felly yn y blaen, ac y mae y ddeilen arall yr hon a gyfenwir ar enw y Drindod am ei bod o dri lliw ac y mae ganddynt ointment neu enaint, ac y maent yn ei alw ar enwau yr apostolion, am fod ynddo ddeuddeg o bethau: O! mor alarus yw meddwl am eu ffolineb au cabledd. Duw a danfono iddynt ddoethineb weddill eu dyddiau. Y mae rhai yn galw y ddeilen hon yn ddeilen yr Ysbryd Glan, ond y mae eraill ychydig mwy gweddol yn ei galw yn Llyisiau'r Angel, ond yn ei gwlad ni fe'i gelwir yn Llyisiau'r Ysgyfaint. Ofer yw ysgrifenu am ei dull, am ei bod i'w chael wrth yr enw hwn gan bawb o'r bron sy'n cadw gardd: heblaw mewn gerddi y mae hi yn tyfu yn wyllt yn rhai manau, y mae yn blodeuo yn Gorphenaf, a'i had yn aeddfedu yn mis Medi.

Rhinwedd: Mae y ddeilen rhagorol hon yn tyfu o dan lywodraeth yr Haul ac yn arwydd y Llew. Y mae y ddeilen hon yn dda yn erbyn gwenwyn, y mae yn cryfhau y galon yn rhagorol fel nas gallo dim gwenwynllyd wneud fawr o niwed iddi, y mae yn cryfhau yr ysbrydoedd yn rhagorol ac yn effeithiol hefyd yn erbyn y pla neu rhyw afiechyd arall or awyr. Y mae pob rhan o'r ddeilen hon yn llawn o rinwedd, ond ei hadau a'i gwraidd yn y graddau mwyaf, anaml mae y ddeilen hon yn ffaelio symyd y cryd, trwy ei hyfed dair gwaith neu bedair o flaen y ffit a gorwedd a chwysu ar ei hol, y maent yn bur dda i gynhesu y frest ar cylla pan y byddant yn oer: y mae yn agor atalfeydd yr iau; y mae y ddeilen hon yn gweithio yn effeithiol ar y frest yr iau, yr ysgyfaint, a'r galon; y mae yn bur dda i'w berwi a chymysgu y drwyth a thriagl a'i yfed yn boeth, a gorwedd ar y gwely a chwysu yn nechrau clefydon, neu yn wir rhyw afiechyd arall y byddo yn gofyn chwysu ynddo. haner drachm o'r gwreiddyn yn sych wedi ei bowrdo a'i gymysgu mewn mel rhag pesychu, ac mewn triagl pan bo i chwysu, yn erbyn clefyd y crynu, neu rhyw achos arall. os powdr o'r hadau a fyddwch yn ei gymeryd, cymerwch haner gymaint am eu bod yn gryfach, ond am y ddeilen gellwch ei gwneud yn drwyth gref a'i hyfed wrth eich rheswm, hwyr a bore. Yn allanol ei sug sydd yn dda i dropio i'r llygaid i'w sirioli a'i gryfhau, a'i ddropio i'r clustiau i helpu y clyw; a'i rhoi yn nhwll y dant, y mae yn tori y boen; y gwreiddyn gwedi ei falu yn bowdr a'i gymysgu hefo pitch ai wneud yn blastr ai roi ar frathiad ci drwg, neu rhyw ymlusgiad gwenwynig arall, sydd yn helpu yn rhagorol, y mae sug neu bowdr or gwraidd ai rododi mewn hen friwiau dyfnoin yn dda i dyfu y cnawd ar yr (asgwrn?), ac yn ei fendio a'i groeni yn fuan. Nid yw y rhai gwylltion o honynt mor rhinweddol ar rhai sydd yn y gerddi, ond eu bod yn ddiberygl yn y doluriau a enwyd uchod.

Arrach Wild - Llyisiau y Fam Wyllt:

Dull: Y maent yn tyfu yn lled fân, ac yn lled grynion, ond ychydig yn feinion at y blaen, ac heb ddim bylchau na thoriadau ynddynt, yn tyfu ar goes fain ac eiddil, ac yn ymdaenu ar y ddaear, eu blodau sydd yn glwstwr mân arnynt; ac yn olaf, y mae eu hadau yn fân ac yn syrthio bob blwyddyn ac yn ail-dyfu i fyny ou heuad eu hunain, ac maent yn arogl fel pysgodyn a fyddo gwedi drewi, neu rhywbeth gwaeth.

Amser:- Y maent yn blodeuo yn Mehefin a Gorphenaf, a'u hadau yn aeddfed yn fuan ar ol hyny; y maent yn gyffredin yn tyfu yn wylltion ar y tomenydd, yr hyn sydd yn dangos fod rhodd Duw yn helaeth ac yn rhad i ddyn pechadurus, ac yn hawdd ei chael heb arian

ac heb werth. Mae y dail hynod hyn yn tyfu tan lywodraeth Venus ac yn arwydd y Sarph; ac am hyny y maent yn cael eu cymhwyso yn unig at ddoluriau merched, fel balm iachusol iw clwyfau o bob rhyw, y maent yn eu defnyddio i wella merched pan fyddant boenus ac yn barod i wallgofi gan wynt neu ffitiau'r fam; fel ddywed yr ysgrifenydd nad oes mo'u gwell yn tyfu o dan yr haul na'r lloer yn erbyn y dolur hwnw, sef y fam, yr wyf fi yn ei gymell fel meddiginiaeth gyflawn a rhad yn holl ddoluriau a ffaeidd y groth, yr hyn a wna yn rhwydd, yn sâff, ac yn brysur; y mae yn oeri y groth pan y byddo yn boeth, oblegid gormod o wres yn y rhanau tufewnol yw un achos, ac achos mawr hefyd fod gwraidd yn ei chael mor galed ar enedigaeth plant, ac os cymer gwraig feichiog y dail hyn, gyda llin a mêl au cydferwi ac yfed y drwyth wrth ei rheswm yn fynych yn y tri mis olaf or naw, fe fydd yn fwy o werth iddi na phris y llyfr i gyd, yn awr ac yn amser caledi, yn mlaen llaw mae paratoi at y fath orchwyl, ac nid oedi a hepian, fel y morwynion ffol hyny hyd nes yr elo hi yn rhy hwyr. Ond mi a ddeuaf yn ol at fy ngorchwyl:- y maent yn glanhau y groth ac yn ei chryfhau yn rhagorol, ac fe ddywedir eu bod yn gwneuthur merched anmhlantadwy yn ffrwythlon; ond pa un bynnag am hyny y maent yn dyfod ar cyrsiau misol i lawr pan fyddant wedi stopio ac yn eu stopio pan fyddant yn dyfod yn rhy helaeth. Y mae miloedd wedi colli eu bywydau yn y cyflwr hwn, am hyny dymunaf ar y darllynydd sydd yn ddieithr ir dolur fyned heibio ir feddyginiaeth yn weddaidd ac heb ei gwawdio o herwydd mai rhodd Duw ydyw, nis gellwch ddeisyfu dim daioni ir ymysgaroedd nas gwna y dail hyn ei gyflawni, am hyny os ydych yn caru plant, yn caru iechyd, ac yn caru esmwythdra, cedwch syrur wedi ei wneuthur o'i sug a siwgr neu fêl yn eich ymyl trwy y flwyddyn; a bydd i'r rhai sydd gyfoethog ei wneuthur fel ag y gallont ei gyfranu iw cymdogion, tylodion, mor rad ag yr wyf fi gwedi rhoi fy llafur i ddywedyd am eu rhinwedd.

Amonum - Persli Per:-

Y mae y dail hyn yn werth chwylio am danynt, am eu bod yn dra rhinweddol yn yr holl ddoluriau y rhai sydd a thuedd ynddynt i effeithio ar ffordd dwfr, nis gallaf gymell y dail hyn at yr oll neu amrywiol ddoluriau yn y rhanau tufewnol ir corph, ond yn fwyaf neillduol at ddolur y gareg ar grafel, ac y mae y dolur hwnw yn blino y rhan fwyaf o ddynolryw. Eu gwraidd sydd yn rhagorol dda i agoryd yr holl atalfeydd sydd yn rhwystr ar ffordd y dwfr, y maent yn dda i helpu y rhai sydd yn ffaelio gwneuthur dwfr, ac yn helpu y rhai sy'n gwneuthur dwr yn rhy brysur: hefyd helpant y rhai ag y bo eu dwfr yn llosgi wrth ei wneud; ac yn esmwythau poen yn y cefn, sef mein-gefn ar bobl; y ffordd oreu ydyw powdro y gwraidd, eu gogryn trwy ogr rhawn, a rhanu un wns yn ddeg o ranau, a chymeryd un o honynt bob dydd mewn mêl. Ffordd arall, gellwch eu berwi mewn dwfr a'u melysu a mel ac yfed llonaid cwpan de o hono hwyr a bore; a'u hadau sy'n dda yn holl ddoluriau y frest; gellwch eu malu au gogryn yn yr un modd ar gwraidd au cymeryd at y frest yr un fath ag yr oeddych i gymeryd y gwraidd at y grafel, ond gellir eu berwi au hyfed wedi eu melysu a mel neu siwgr rhag cnoi yn y frest a phoen yn y cylla. Arferiad cyffredin y wlad wrth wneuthur diod dail ydyw ei gwneud o amrywiol rywiogaethau ond pan y boch yn gwneud diod o glirio y cylla a'r frest, rhowch y dail hyn ynddi hi, a chwiliwch y llyfr hwn yn fanwl am ddail o'r un natur ac at yr un dolur; rhag i chwi, yn eich tywyllwch a'ch anwybodaeth hel dail croesion eu natur iw gilydd, ac hefyd yn groes i natur y dolur; ac os felly gwnewch chwi eich gymaint yn eich ol ag yn eich blaen, ond os gwnewch yn ol y cyfarwyddid a roddaf yn y llyfr hwn gellwch fod yn

foddion i wella ac i symud ymaith eich hafiechyd eich hunain a'ch cymydogion hefyd. Rhoddir pob cyfarwyddyd angenrheidiol mewn perthynas i'r llyisiau yn niwedd y llyfr.

Ground Ivy - Llyisiau'r Esgyrn:- Y mae y llyisiau adnabyddus hyn yn gorwedd ar y ddaear, yn ymledaenu eu dail au coesau yn feinion, tyner, a chymalog, ac o bob tu ir cymal ddwy ddeilen lled grynion, ryw faint yn flewog, ac yn anwastad eu bylchau o gwmpas eu hochrau; au blodau yn hirion, yn leision ac arnynt spotiau gwynion ar y cyrau isaf yn hongian i lawr or blodeyn. Y maent iw cael yn gyffredin mewn ochrau cloddiau, mewn ffosydd, ac mewn lonydd cysgodol o'r bron trwy'r holl wledydd. Y maent yn blodeuo yn byr gynar, ac yn aros yn bur hir; a'u dail yn aros yn leision hyd y gauaf, a thrwy y gauaf, oddiethr ir tywydd fod yn bur oer.

Rhinwedd:- Y mae y dail bychain hyn yn dra rhinweddol, ac yn tyfu dan lywodraeth Venus. Y maent iw cael trwy y flwyddyn os na fydd yn rhewllyd ac oer. Y rhinweddau mwyaf ardderchog sydd yn perthyn ir dail hyn ydyw i iachau briwiau oddi mewn ir corph, sef yn y frest yn enwedig i iachau briwiau a thyllau yn yr ysgyfaint: a pha beth a ellwch ddisgwyl yn ychwaneg i ddail mor fychan a distadl yn eich golwg wneuthur yn fwy dymunol na hyny? sef iachau briwiau yn y rhanau tufewnol ac anweledig o'r corph, ac hefyd y maent yn troi cnoi yn y frest a'r cylla, y maent yn iachau y clwyf neu y clefyd melyn trwy eu bod yn agoryd atalfeydd yr iau; ac y maent yn dda iw hyfed ir rhai syd'n cael ei mynych flino gan y gowt; gellwch eu berwi mewn dwfr, a'u melysu a mêl neu siwgr, rhag y doluriau a enwyd uchod rhag briwiau yn yr ysgyfaint gwell yw ei cnocio ai stranio a gwasgu eu sug ai ferwi a siwgr coch a chyneryd llonaid llwy fwrdd o hono amrywiol weithiau yn y dydd. Y mae rhai yn eu berwi, ac yn ei hyfed i iachau ei ystlysau a'u bol, ond gwelwch fod y dail hyn yn fwyaf neilltuol yn gweithio ar y frest. Yn allanol cymysgwch am ben y drwyth êl ac alum wedi ei losgi, a chymerwch i olchi dolur o'r genau ar gwddf nid yn hawdd y cewch ei well. Y mae y dail wedi ei cnocio a'u rhoi ar friw ffres, yn ei iachau yn brysur, ac y mae y sug, wedi ei ferwi hefo mel ac ychydig o verdigris, yn glanhau hen friwiau drewllyd, ac y mae yn rhwystro ir cancr ysu ac ymledaenu: ac hefyd yn helpuyn y croen ac yn gwella yr ymgrafu; ac y mae sug y dail a siwgr gwyn, yn dda iw ddyferu ir clustiau i dori y swm ynddynt ac i fendio y clyw. Y mae eu sug, neu drwyth (gref) o'r (dail) yn dda iw gymysgu hefo chwrrw newydd, efe ai gloewa mewn ... ac os bydd y chwrrw yn gymysglyd, wrth symud y barilau neu rhywbeth arall hwn a'i cliria mewn ychydig oriau.

Ash - Onen:- Y mae y coed hyn yn adnabyddus ir holl wledydd, fel nad oes eisiau dim ysgrifenu am eu dull, ond yn unig am ei rhinwedd. Y maent yn cael eu llywodraethu gan yr Haul ac y mae y topiau tyner, neu eu syg yn rhagorol o dda iw hyfed i iachau y rhai sydd gwedi cael eu brathu gan gwn drwg a nadroedd a hefyd rhag brathiadau anifeiliaid gallwch eu hyfed a rhoi y dail tyner yn allanol ar y lle; ac mae'r dwfr a ddistillir o honnynt yn rhagorol o dda i yfed ychydig o hono bob bore i'r rhai sydd yn dueddol ir dropsi, ac hefyd i'r rhai sy'n dueddol i fynd yn dew ac yn dewis cael teneuo; y maent hefyd yn dda at y clwyf melyn ac yn erbyn y grafel, os na bydd y dail iw cael gall y rhisgl wneuthur cystal neu well, a phan ag y bo'r aelodau yn chwydd coch a phoenus mae y drwyth yn dda iw golchi ag ef yn gynhes yn fynych.

Alexander:- Y mae y dail hyn yn adnabyddus wrth eu henwau y maent yn tyfu ar greigiau y mor ond yn cael eu trin au tyfu mewn gerddi yn lled aml trwy'r gwledydd hyn.

Rhinwedd:- Y maent yn tyfu o dan lywodraeth Jupiter, ac yn gweithio yn effeithiol ar y frest ac yn ei gwneuthur yn dymherus ac yn gysurus i'r cylla pan y byddant yn oer; ac maent yn gweithio ar yr iau, yn gwellhau holl ffaeledd yr iau, ac yn agoryd ei atalfeydd, ac yn ei gryfhau; nid yw ei rhinwedd at ranau eraill o'r corph yn werth ei adrodd. Gellwch eu berwi mewn dwfr neu win, a'u melysu hefo mêl neu siwgr at y doluriau a enwyd, a chymeryd o honynt wrth eich deall, y maent yn ddiberygl.

Elder Tree:- Ysgaw Gyffredin:- Nid oes dim angenrheidrwydd ysgrifenu i lenwi y llyfr am eu dull, gan ei bod yn dra adnabyddus i bawb o'r mwyaf o'r lleiaf ond ymdrechaf wneud ei rhinwedd mor adnabyddus ir darllynydd deallus, ag ydyw y goeden ir wladwriaeth. Y mae y goeden hon yn blodeuo yn Ebrill, ac y mae ei had yn aeddfed yn Medi, a'i rhinwedd fel y canlyn. Y mae y goeden hon yn tyfu dan lywodraeth Venus, a'i rhinweddau yn fwyaf neilltuol yn gweithio yn allanol ar gyrff dynion: mae y drwyth neu y dwfr a distillir oddiwrth y dail yn rhagorol o dda i olch llosg tan. Gellwch ddal cadachau gwlybion oerion or drwyth a phan y poethant yn ngwres y dolur ail wlychwch hwynt drachefn a thrachefn; os na bydd y dail i'w cael, crafwch risgl ymaent yn llawn cystal; gellwch hefyd wneuthur eli at losg tan hefo y rhisgl wedi eu be..i mewn bloneg neu ymenyn heb halen; ac y mae y drwyth? yn dda i olchi briwiau pan y bont yn gochion ac afrywiog o'u cwmpas; ac hefyd i olchi rhyw ranau o'r corph os bydd y cnawd yn cochi gan rhyw boen, y mae y dail ysgaw yn oeri pob rhanau o'r corph os bydd yn rhy wresog, wrth olchi yn allanol gyda hwynt, ac fe ddywedir fod y dail yn leision yn dda iw rhoi dan wadnau y traed noethion pan wedi ysgaldio wrth drafaelio.

Dwarf Elder - Ysgaw Mair:- Ni chymellais ddim or Ysgaw Gyffredin o'r blaen iw cymeryd yn dufewnol am fod y rhai hyn yn canlyn, au bod yn well a mwy effeithiol yn y doluriau tufewnol; mae y dail hyn yn adnabyddus ir wladwriaeth yn gyffredinol; y maent yn dra rhinweddol yn erbyn y dropsi, yn gweithio y corph i lawr ac yn ei burgio o'r humors dyfrllyd ac afiachus hyny sydd yn dueddol i fagu y dropsi ac os gwelwch y corph yn dueddol i lenwi o ddwfr ac afiechyd, cymerwch y dail hyn a berwch hwynt mewn dwfr a mêl ac yfwch o hono a gwnewch hyn pan byddo y dolur yn newydd; ond pan ye a yn hen, gellir gyda galar ei gyfrif yn anfeddinaethol hefo dail yn y byd, ond gellwch ei ragflaenu gyda brys a gofal. Y maent yn dda iw cymeryd yn yr un modd yn erbyn y gowt, i weithio y corph i lawr ac i ostwng chwydd yn yr aelodau, gwell ydynt wedi ei berwi mewn gwin gwyn os caniata y boced, ac onide rhaid cymeryd dwfr yr hwn sydd yn helaeth ac yn rhad; ac fe all Duw, yr hwn sydd yn rhoi y feddyginiaeth fendithio y dwfr i'r tlawd yn gystal a'r gwin ir cyfoethog.

Water Agrimony - Cywarch Gwyllt:- Y maent o dan lywodraeth yr un blaned a'r agrimony eraill, ond yn wahanol yn eu rhinwedd. Y maent yn tyfu yn ddwy droedfedd o hyd ac ychwaneg os byddant yn hoffi eu lle. Y mae eu blodau yn (fawr) grynon ac yn fawr ar eu topiau o liw rhudd-felyn, ac yspotiau duon ar hyd-ddynt; nid ydynt iw cael mewn lleoedd gwresog, ond mewn ffosydd ac ochrau cloddiau lle bo dwfr rhedegog, ac ar rai gweithiau gellwch eu cael yn nghanol pyllau o ddwr; ni fethwch eu cael os edrychwch gyda glanau afonydd a rhyw ddyfroedd rhedegog, ac yn aml mewn llynau

sefydlog. Y maent yn chwerw eu blas ac am hyny gallaf eu cymell fel meddyginiaeth ir rhai sydd yn cael ei mynuch flino gan y llynyr, trwy eu hyfed yn y bore, ond nid wyf yn meddwl i chwi yfed y dail, ond y drwyth a wneir o honynt. Y mae arferiad cyffredinol yn y wlad hon, pan glywant ryw g..a yn eu croen i redeg i ymofyn am botelaid o ddiod y gafod; ond gellwch yn hawdd arbed y gost a'r drafferth hono, berwch a hidlwch y dail hyn, ac yfwch y drwyth yn fynych, hi bura eich gwaed o'r humor drwg ac afiach ag sydd yn magu yr ymgrafu a chrach ar hyd y cnawd, yr hyn sy'n anharddu y person, ac yn ei wneuthur yn anghymeradwy ac anmharchus yn mysg ei gymdogion ond y drwyth hon a bura eich (gwedd?) ac a hardda eich croen; heblaw hyn y maent yn cryfhau yr iau? ar ysgyfaint? Y mae rhai yn eu rhoddi iw hanifeiliaid pan y byddant yn pesychu ac wedi tori eu gwynt.

Wood Betony - Cribau Sant Ffraid:- Gan fod y ddeilen hon mor adnabyddus trwy yr holl wlad yn gyffredinol nid yw yn angenrheidiol ysgrifenu am ei dull. Y mae yn hoffi tyfu mewn coed, llefydd cysgodol, ac ym mysg eithin mân, ochrau cloddiau, a rhyw lefydd cyffelyb, trwy yr holl wledydd yn gyffredinol; pawb sy'n adnabyddus â dail a'i hadwaen. Rhinwedd:- Y mae y llysieuyn rhinweddol hwn yn tyfu o dan lywodraeth Jupiter, ac yn arwydd y Cranc. Y mae un o physigwyr Augustus Ceasar wedi ysgrifenu llyfr mawr a helaeth ar amrywiol rinweddau y ddeilen hon, ond nis gallaf roddi y cwbl yn gyflawn yn y llyfr hwn, am ei fod yn rhy fychan iw cynwys, ac i gynnwys rhai eraill hefyd; ond mae a ddewisaf y rhai gorau o honynt yn fyr. Cewch ei rhinwedd goreu yn gyntaf ac felly am y lleill o'r llysiâu, yr hyn nad yn ei weld o fawr ddefnydd ond i ddifa papur, ac i ychwanegu pris y llyfr a adawaf allan. Yn mysg amrywiol rinweddau y ddeilen hon fe ddywedir ei bod yn anffaeledig i gadw yr iau rhag llwgr, hyny yw, rhag iddo lygru trwy effeithiau rhyw ddolur peryglus a niweidiol, gwelwn fod y ddeilen hon yn gweithio yn effeithiol ar yr iau ar frest yn fwyaf neilltuol a'm dyben wrth draethu arni ydyw cadw yn agos at fy nhestyn, ac nid ei chymell i unrhyw ranau eraill o'r corph nad yw yn gweddu. Fe ddywedir ei bod yn effeithiol ir rhai y mae eu cylla yn rhy wan i gynnal eu hymborth, ond yn ei wrthod ai daflu yn ei ol, yn dda ir rhai y mae eu bwyd yn suro yn eu hystumog, a'r rhai sydd au hystumog yn mynych weithio i fyny, ac yn mynych dori gwynt oddi yno. Y mae yn dda rhag y clefyd melyn, pesychu, crygni, diffyg anadl, a holl ddoluriau yr ysgyfaint; y mae yn iachau y decay, os y cymerir hi ar ei ddechreuad, ond os oedir yn hir nid oes gobaith gwan am wellhad; gan hyny os canfyddwch fod eich dolur yn beryglus, y treial cyntaf yw y goreu os bydd hyny gyda doethinab, ac y mae yn dda hefyd ir rhai sy'n poeri gwaed, neu pan y byddo yn dod rhyw ffordd arall o'r frest, yr iau a'r ysgyfaint. Ffordd iw ddefnyddio:- Berwch y dail mewn dwfr yn drwyth gref, a melyswch a rhyw beth cyfaddas, ac yfwch yn lled helaeth o hono dair gwaith yn y dydd, rhag yr holl ddoluriau uchod: neu os dewisiwch yn well, gellwch eu cynhafa eu malu yn llwch, eu gogryn, au cymysgu â mêl, a chymeryd o hono hwyr a bore; gellwch hefyd gymeryd y dail yn leision, trwy ei golchi, eu cnocio, eu chwysu, au hystraenio a rhoi haner pwys o siwgr coch at bob chwart o'r sug, a'i ferwi yn dda a chymeryd dwy lond llwy fwrdd o hono bore a nos. Y maent yn ddiberygl hollol. Yn nesaf cewch eu rhinwedd yn allanol; Os bydd briw newydd ar y pen, golcher yn fynych gyda sug y dail ac fe groena yn fuan, ac os bydd gofid yn y pen, heliwch, cynhafwch, a chwyswch, a rhoddwch wrth y lle gofidus ac fe esmwytha, ac fe ddywedir hefyd eu bod yn (dda?) pan ag y bo'r wythien neu'r gewyn wedi tori, trwy eu cnocio au rhoi ar y lle; a thrwy eu cnocio a'u hystwytho a

bloneg, gan eu rhoi yn blaster ar benddwyn neu ryw anafod arall, gwna ei gwella yn fuan; a dywedir pe byddai asgwrn mewn hen friwiau y gwna plaster or dail hyn ei dynu allan ac yn yr un modd os bydd drain neu splinters o goed, neu rhywbeth o'r cyffelyb wedi mynd i'r cawd, gall plaster or dail hyn fod yn llwyddianus iw codi allan. Y mae agerdd cryf o drwyth y dail trwy big tebot neu rhywbeth arall cyfaddas ir gwaith o fyned i mewn ir clustiau pan y bont yn ofidus, yn tori'r gofid ynddynt, a dywedir bod eu sug yn llawn crystal iw ddiferu iddynt.

Bugle - Glesyn y coed:- Y mae y dail hyn yn tyfu mewn llefydd coediog a chaeau yn gyffredinol trwy Gymru a Lloegr. Y mae yn blodeuo o Fai i Gorphenaf. Y dail hyn sy'n tyfu o dan lywodraeth Venus ac os gwna eu rhinwedd i chi syrthio mewn cariad tuag atynt (yr hwn a wna os byddwch ddoeth) cadwch symp wedi ei wneuthur o'u sug a shiwgr coch iw gymeryd yn dumewnol, ac enaint iw ddefnyddio yn allanol, fel y galloch ei gael yn eich ymyl pan nas galloch gael y dail, trwyth o'r dail wedi ei ferwi mewn gwin, neu ddwfr a gwin am ei ben, sydd yn rhagorol o da (sic) i rai wedi cael codymau a briwo oddi mewn, ar gwaed yn casglu megys tywyrch yn y frest neu rhyw fanau eraill o'r corph. Y mae y drwyth hon yn ei doddi ac yn ei wella, y maent yn rhagorol o dda at bob math o friwiau oddimewn, pa beth bynag a fydd yr achos o honynt, a phan y boch yn gwneuthur diod dail at iachau briwiau yn dufewnol neu yn allanol gwnewch ddefnydd o'r dail hyn, yn nghyda rhai eraill. Nid ydynt yn llai ei rhinwedd ir rhai sydd wedi torri eu hesgyrn a'u briwio yn ei joints, sef eu cymalau. Yn allanol y mae eu sug yn dda i olchi hen friwiau drewllyd, dyfrllyd, ac yn gystal i olchi briwiau newydd, au sug hefyd sydd dda iw gymysgu a mêl ac alum olchi briwiau newydd, au sug hefyd sydd yn dda iw gymysgu a mêl ac alum i olchi y genau ar gwddf pan ag y byddont yn ddolurus o ba achos bynag, a chancr yn y danedd neu ryw le arall, nid ydynt yn llai eu heffaith yn y rhanau dirgelaidd i fab neu ferch, cnociwch y dail a berwch mewn bloneg hyd nes y byddont wedi crebychu, gellwch roddi yr un faint o Senigl? am eu penau, au cyd-ferwi au gwasgu trwy lian i lestr iw cadw au defnyddio yn allanol at y doluriau a enwyd, y mae yr enaint hwn yn rhagorol o dda yn holl ddoluriau a damweiniau ac ni bydd y rhai a brofasant ei rhinwedd ddim hebddynt gwir yw; y mae y dail hyn yn gwellhau dynion pan y bont wedi yfed gormod o liquors poethion a diod frag, a hyny yn codi yr humours i fyny ac yn drysu eu hymenyddiau yn y nos, hyd nes y byddant yn tybied eu bod yn clywed amryw leisiau, yr hyn a elwir yn gyffredin yn Melancoli, y maent hefyd yn gwellhau y rhai sydd yn cael eu blino gan yr hunlle yn eu cwsg, y ffordd oreu at at y dolur hwn yw gwneud syrup o'u sug a siwgr a chymeryd dwy lonaid llwy fwrdd o hono y nos wrth fynd i'r gwely a hyny ddwy awr ar ol swper.

Bryony:- Bloneg y Ddaear:- Y mae y dail hyn yn hawdd iw cael wrth y patrwm neu y llyn sydd yn y gwaith hwn. Y maent yn tyfu ar fanciau ac ochrau cloddiau, ac yn wir, y maent iw cael yn aml ym mysg yr yd a'r rhesi tatws, ac amrywiol fanau ereill trwy y gwledydd yn gyffredinol. Y maent yn blodeuo yn Gorphenaf ac Awst. Y mae gwraidd y dail hyn yn purgio gyda brys, a thrwy hyny yn tynu yr humors i lawr or pen, yr hyn sydd yn achos o'r cryd-cymalau yn y pen, a'r polsi, ac hefyd pen-ysgafnder, a phoen ac ystiffni yn y cymalau, y gewynau, a'r cymalau gweithi, hi ddywedir yr iacha y dail hyn yr holl bethau a enwyd y mae y dail hyn yn elyniethol ir frest ar iau, ac os byddwch yn cael eich blino gan rai or doluriau uchod, ac angenrheidrwydd yn eich cymell i gymeryd o'r dail hyn, edrychwch am ddail sydd yn gwella yr iau ar frest, a berwch yr un faint neu fwy o

honynt ar benau ei gilydd, fel y gallant amddiffyn yr iau ai gadw yn ddiberygl tra y bo y lleill yn gwneuthur eu gorchwyl ar y pen a rhanau eraill o'r corph. Y mae amrywiol rinweddau eraill yn cael eu cymell i'r wladwriaeth fel meddyginiaeth i amrywiol ddoluriau tumewnlol yn ychwaneg nag a enwais, ond myfi a'u rhoddaf heibio am ei bod yn gweithio y corph yn rhy galed, gall corph gwan gael ei daflu i ormod o wendid. Un dram, hyny yw yr wythfed ran o wns sydd ddigon iw gymeryd, a hyny yn y nos wrth fynd i'r gwely, ddwy waith yn yr wythnos. Yn awr cewch eu rhinwedd yn allanol, yr hyn sydd yn hollol ddiberygl. Y mae sug y dail, neu bodr o'r gwraidd, yn rhagorol o dda iw rhoddi ar hen friwiau drewllyd, ac y mae y powdr a wneir o honynt yn dda iawn iw roddi ar gancr neu ryw ddolur arall a natur cerdded ynddynt, sef crach yn ymledaenu ar hyd y corph, ac fe ddywedir hefyd eu bod yn dda i iachau crach y gwahanglwyf, i iachau y croen oddiwrth bob math o farciau duon a gleision, creithiau, ac amrywiol bethau eraill a all hagru cyrph dynion, ond gallwn feddwl mai eu sug ydyw y goreu i olchi y doluriau hyn. Os bydd esgyrn rhyddion mewn briw ac eisiau eu cael allan, powdr o wraidd hon au tyn hwynt, a drain neu splinters o goed yr un modd, cymysg y podr gyda ychydig win, ai roi yn blaster ar benddûyn ai tyr ef yn fuan; ac y mae yn dda i iachau y myddigad yr un modd. Ei rhinwedd allanol sydd ganmoladwy ac heb ddim perigl. Ond cymeryd pwyll i chwilio y llyfr, cewch ei gwell at y cryd cymalau, y polsi, ar amrywiol ddoluriau a enwyd yn flaenorol.

Lady's Bedstraw - Llysiau'r Panwr:- Y mae y ddeilen hon yn tyfu ar goes fain o gylch llathen o hyd, yn ymdaenu allan yn amrywiol ganghenau a llawn o gymalau, ar rheiny yn llawn o ddail mân, ac ar ei phen flodau melynion, y mae math arall o honynt a blodau gwynion arnynt ond eu coesau sydd mor weiniaid fel nas gallant gynal eu hunain oddieithr iddynt fod ar ochrau y cloddiau. Y maent yn tyfu mewn gweirgloddiau gwlybion a sychion, mewn porfeydd ac ochrau cloddiau Y maent yn blodeuo yn Mai yn gyffredin au had yn aeddfedu yn Gorphenaf ac Awst Mae y ddwy yn tyfu o dan lywodraeth Venus, ac yn cryfhau y rhanau hyny o'r corph ag y mae hi yn rheoli neu eu llywodraethu. Y mae y ddeilen hon yn fwyaf neilltuol i dori y garreg, ac i iachau y grafel: y mae rhai pan y bont yn cael ei blino yn drwm gan y grafel ar garreg yn dueddol i biso eu gwaed yn fynych, ond y ddeilen hon sydd feddyginiaethol dda iddynt. yna gallwn benderfynu ei bod yn gwella briwiau tufewnlol yn y rhanau anweledig or corph, ac yn atal y gwaedlif trwy guro y dail au rhoi yn y ffroen a fo'n gwaedu. Yn allanol heliwch y dail a'r blodau, cnociwch a rhoddwch hwynt i sefyll mewn salad oil am ddeuddeg diwrnod yn ngwres yr haul, neu os na cheir haul, gall dwfr cynhes wneud y tro, yna hidlwch trwy liain, oil i ddiffod tan yw hwn, pa un bynag ai wedi llosgi a thân neu ysgaldian a dwfr, fe wna hwn y tro iw atal ac os byddwch yn dewis ei gael yn eli llosg tan, rhowch am ei ben gwyr melyn neu wyn iw ffitio i dewdwr eli, hwn a ddiffydd y tan, ac a groena y lle. Mae trwyth gref or dail yn dda i ilchi traed, coesau a chymalau y rhai fo wedi blino a stuffio wrth drafeilio, ond rhaid eu golchi ag ef yn gynhes. Gallaf hefyd gymhell yr eli a gymhellwyd or blaen at losg tan i fendio crach ac ymgrafu ar blant. Y mae y ddeilen hon, pa un bynnag ai yn dufewnlol ai yn allanol, yn hollol ddiberygl; gellwch eu berwi ac yfed y drwyth mor fynych ag y bo'ch yn dewis a rhoi rhyw beth cyfaddas am ei ben iw felysu, gallwn feddwl mai mêl ydyw y goreu at y gareg ar grafel.

Bistort - Llysiau Neidr:- Y mae gan y ddeilen hon wreiddyn ffyrf yn ddu oddiallan ac yngoch oddifewn. Y mae eu hamrywiol ddail yn lled debyg i ddail tafol, yn wyrddlas, ac ar goes o gylch troedfedd o hyd, ac yn tyfu mewn coetir lled llaith a chysgodol. Y mae hi yn blodeuo yn niwedd Mai, ai haâd yn aeddfed yn Gorphenaf. Rhinwedd:- Y ddeilen hon sy'n tyfu o dan lywodraeth Sadwrn, y mae hi yn ei heffeithiau yn oer a sych. Y mae y gwraidd a'r dail yn effeithiol yn erbyn gwenwyn, cymerwch lonaid llwy de or gwraidd wedi ei bowdro mewn diod frag yn erbyn gwenwyn, ac yn yr un modd yn erbyn ypla a'i effeithiau gwenwynllyd; hefyd yn ddiod da iw yfed yn y frech wen ar frech goch, a phob rhyw frech arall sydd o dan yr enw pla y ddiod hon sy'n eu gyrru allan trwy chwys. Y gwreiddyn yn bowdr, neu yn drwyth, a'i gymeryd mewn gwin coch, sydd yn iachau y clwyf gwaed, ond ei yfed yn fynych, a'i felysu a siwgr gwyn, ac nid ydynt ddim llai eu heffaith iw cymeryd yr un modd at bob math o wendid oddi mewn, a phoeri neu gyfogi gwaed. Gwelwch fod y dail hyn yn gweithio yn effeithiol yn erbyn pla o bob gradd a natur ac yn effeithiol i atal gwaed. Y mae eto un rhinwedd rhagorol ac angenrheidiol, y gwraidd wedi eu berwi mewn gwin ai yfed, sy'n cadw merched rhag miscario ac yn lladd llyngyr ar blant bach. Yn nesaf am danynt yn allanol:- Y mae y powdr a wneir oi gwraidd yn dda i atal gwaed o friw neu wythien wedi tori, trwy ddim yn ychwaneg nai rodai ar y toriad. y gwraidd hyn, a PelitorySpain, ac alum, yr un faint o bob un, wedi eu powdro yn llwch mân, eu gwneuthur yn bils? a'u rhoi yn nhwll y dant ac os na fydd twll, rhowch rhwng y danedd yn y fan ag bo y boen, fe ai cyr yn fuan : ac y mae y gwraidd wedi eu berwi, yn dda i olchi cancr yn y genau neu y ffroenau.

Brooklime - Llysiau Taliesin:- Y mae y dail hyn yn tyfu mwen ychydig o ddwfr sefydlog, yn agos i ferw y dwr. Y maent yn eu blodau yn Mehefin a Gorphenaf a'u had yn aeddfed yn Awst. Mae y dail hyn a berw y dwr yn tyfu yn agos iw gilydd ac y maent yn cael ei berwi yn nghyd y dail hyn sy'n rhagorol o dda i buro y gwaed. Heliwch yr un faint or dail hyn ac o ferw'r dwr, eu cnocio au hystraenio trwy liain, a rhoi haner pwys o siwgr coch am ben chwart or sug a'i botelu a chymeryd llonaid llwy fwrdd o hono nos a boreu i buro y gwaed, i iachau yr ysgyrfi a phob rhyw doriadau allan or croen. Afiechyd ac anmhuredd yn y gwaed ydyw'r achos or ysgyrfi, ymgrafu a phob rhyw anharddwch ar y croen. Y mae y dail hyn yn dda iw ffrio gyda menyn a finigr, au rhoi ar chwydd a chochni. Nid oes dim angenrheidrwydd i roi disgrifiad am ferw y dwr na'u rhinwedd, am fod yr un effaith ynddynt ar dail hyn, a gwasanaetha y naill lle y gwna y llall, rhinwedd y ddwy yw puro y gwaed. Gellwch eu cyd-ferwi ac yfed y drwyth wrth eich rheswm pan ganfyddwch eich gwaed ag eisio ei buro.

Balm - Bôm(?):- Mae y ddeilen hon yn hollol(?) adnabyddus gan ei bod yn tyfu yn y gerddi mae hi dan lywodraeth Jupiter, ac yn arwydd y Cranc. Rhinwedd y ddeilen hon yw cryfhau y galonyn erbyn gwasgfeuon a darfodedigaeth. Y mae physigwyr Arabia(?) yn dyrchafu ei rhinwedd hyd yr awyr, er hyn nid ydyw y Groegwyr ddim yn gweld gwerth ganddynt sylwi ar ei rhinwedd ac eto y mae un ffysigwr or enw Seraphio yn cadarnhau ei bod yn gwneuthyr(?) meddwl ar galon yn llawen, yn amddiffyn y galon yn erbyn gwendid a gwasgfeuon yn gyru ymaith y meddyliau trafferthus i gerdded, ac yn cadw y corff yn fwy effro a bywiog, trwy ei bod yn gorchfygu y meddyliau trafferthus pa rai sy'n codi oddiar y melancoli. Y mae un awdur arall or enw Ariun(?), yn cadarnhau fod rhinwedd y ddeilen hon yn gweithio y melancoli a'r humors allan or gwaed ac or galon. Y

dail wedi eu berwi mewn cwrw, a rhoi ychydig spirit nitre ynddo sydd dda iw yfed rhag gwenwyn a fydd rhai yn ei gael wrth fwyta mushrooms. Gwelwch fod y ddeilen hon yn effeithiol weithio ar yr yspryoedd a'r galon, y mae yn feddyginiaeth hawdd ei chael ai chymeryd. O na byddai i lawer o gyfoethogion ein gwlad gadw syrur o honi, sef eu sug a siwgr yn eu tai trwy y flwyddyn ir dyben iw gyfranu yn rhad iw cymdogion tylodion ac afiachus.

Bay Tree - Dail Cwrw:- Y mae y goeden hon yn adnabyddus i bawb o'r bron, ac y mae hi yn tyfu yn ngerddi y plasau trwy yr holl wledydd Y mae hi yn tyfu o dan lywodraeth yr Haul ac yn arwydd y Llew. Dywedir na wna y melltt na tharanau niwaid i ddim lle y bydd y goeden hon yn tyfu. Galen oedd y ffysigwr a ysgrifennodd ar ei rhinwedd. Saith or cnapiau neu y grawn sy'n tyfu arni, sydd dda iw rhoi i ferch pan y bo hi mewn labour caled, dylid eu malu yn fân a'u rhoi mewn rhywbeth cyfaddas, ond byddwch sicr ei bod wedi pasio ei hamser cyn eu roi iddi, rhag iddynt godi y labour yn rhy fuan, a deuant a'r ail i lawr hefyd; dywedir eu bod yn lladd y llyngyr ac yn chwalu gwynt y fam, berwi y dail yn drwyth gref ac eistedd uwch ben ei hagerdd sydd dda i ferched fo'n cael eu blinog gan y fam, hefyd yn dda yr un modd i wellhau holl ddoluriau a ffaelecteddau y chwisisgen ac ataliad y dwfr o achos y grafel neu ddolur y gareg, y maent hefyd yn bur dda i fathio yr aelodau pan y bont yn boenus, ac yn erbyn y cymalau chwithig, a phan y bo'r aelodau yn ddideimlad; y ffordd iw gymeryd yn dufewnol, yw llonaid cwpan dê ar unwaith.

Beans - Ffa:- Maent yn tyfu yn y gerddi, y caeau neu rhyw le y plenir hwynt, ac o dan lywodraeth Venus. Mae y dwfr ddistilir ou blodau yn harddu y gwyneb; yn ei gadw rhag mynd yn grychlyd yn fuan, ac yn tynu y spotiau duon a gleision oddi arno, mae y dwfr a ddistilir o'u codau gleision yn gweithio yn effeithiol yn erbyn y gareg ar grafel. ??? ??? ? ????? yn allanol:- Mae (y) blawd y ffa yn cael ei arfer yn llwyddianus mewn powltis yn erbyn bob math o enynfa, sef cochni yn y cnawd, yn enwedig o gwmpas briwiau, ac hefyd i ostwng chwydd ym mronau merched pan bo llaeth yn casglu ac yn chwyddo, blawd Ffa a Fenugreek seeds wedi eu malu au cymysgu a mêl gan ei wneuthur yn bowltis, sydd yn gwella pob math o chwydd o dan y clystiau, blawd Ffa a had Ffenugreek, yn ngyda gwynwy au gwneud yn blaster sydd dda iw rhoddi y nos ar yr amranta, pan byddo'r llygaid yn chwyddedig a dyfriog, hefyd eu blawd wedi ei wneuthur yn bowltis gyda finigr ac oil, neu ymenyn gwyrdd, sydd yn dda i ostwng chwydd yn y dirgel-leoedd.

Burdock - Cedor-y-Wrach:- Maent yn fwyaf neilltuol i ferched, trwy rinwedd y dail ar hadau y gellwch dyny y groth ffordd y mynoch, os bydd hi yn syrthio i lawr gellwch wneud plaster o'r dail, neu'r had au rhoddi ar goryn y pen, a hyn ai cwyd i fyny, ac os bydd y groth ac yn eich mygu megis gwynt y fam, rhoddwch y plaster wrth wadnau eich traed, ac os byddwch yn dewis cadw y groth yn ei lle rhoddwch wrth eich bogel: dyma un ffordd dda i sefydlu y plentyn yn y groth. Cymerwch un dram o'r gwraidd ar unwaith wedi eu powdro rhag poeri gwaed, a llond llwy fwrdd o sug y dail mewn hen win, a hyny yn fynych, rhag brathiadau nadroedd a chwn cynddeiriog, a churwch y gwraidd a chymysgwch a halen, a rhoddwch hwy yn allanol wrth y brathiad, cymysgwch lwyaid o'u sug gyda mêl a chymerwch yn fynych rhag y grafel, neu'r had wedi eu powdro a'u cymeryd mewn gwin gwyn. Yn allanol fel y canlyn - Curwch y dail a rhoddwch yn

blaster poeth wrth y gewynau pan ag y byddont yn boenus neu yn cwtoegi, y dail wedi eu curo yn nghyda gwynwy, au rhoddi yn blaster ar losg tân, a ddifydd y tân, ac ai gwella yn hollol iach. gellwch gymeryd yr had ar gwraidd yn dufewnol wrth eich deall eich hun; pan y siaradwyf am ddail a rhyw enbydrwydd ynddynt, myfi a roddaf y swm i lawr.

Broom - Banadl:- I dreulio amser am eu dull nid yw o ddim llesad, gan eu bod yn adnabyddus trwy y wlad ac yn dyfetha yr holl dir lle mant yn tyfu. Eu rhinwedd fel y canlyn:- Mae eu had wedi eu powdro au cymeryd mewn gwin yn gweithio yr humour ddyfrllyd i lawr o'r corph, sef y dropsi ar gowt a phoen yn y cymalau ar cefn, i wella y clwyf melyn, ac iw berwi mewn dwfr i olchi coesau chwyddedig; ac os berwch mewn oil, hwy fyddant lawer iawn gwell, a dyma yr anffaeledig beth a ladd yr holl lau yn y pen a lleoedd eraill hefyd.

Blue Bottle - Y Ben Galed:- Maent yn tyfu ym mysg yd: mae y dail hyn yn oer eu natur, ac y mae powdr o'r dail sychion, ai gymeryd ar fêl yn rhagorol o dda ir rhai fo gwedi cael codymau au briwio oddi fewn, ac i atal gwaedu yn dufewnol, trwy eu cymeryd mewn dwfr wedi berwi cwmphri ynddo; hefyd y maent yn dda yn erbyn brathladau pob ymlusgiaid gwenwynig, au sug sydd yn iachau pob briw newydd, ac yn eu prysur groeni.

Buck'shorn Plantain - Dail Llwynhidl:- Y dail hyn wedi eu berwi mewn gwin au hyfed a rhoddi'r dail yn allanol ar y lle sydd yn iachau brathladau nadroedd, y maent hefyd yn helpu dolur y gareg, hefyd yn iachau y rhai sydd yn taflu eu bwyd i fyny, ac yn atal gwaedu o'r genau ar ffroenau y clwyf gwaed, ar rhai sydd yn gwneuthur dwfr gwaedlyd, trwy eu berwi mewn cwrw neu win, au hyfed nos a bore, iacheir pob math o ddolur yn y llygaid.

Coltsfoot - Dail Carn yr Ebol:- Y maent yn adnabyddus i bob dyn, yn eu nerth o Ionawr hyd Fawrth, y maent yn rhagorol o dda rhag pesychu a chaethiwed, ond y dail wedi eu sychu sydd oreu i rai a fyddo yn pesychu ac yn poeri llawer, iw cymeryd megis tobacco ai smocio, y maent yn dda hefyd i ostwng chwydd, ac yn dda hefyd rhag tân-iddew, trwy eu gwneud yn eli â bloneg: maent yn dda hefyd rhag peils, trwy eu berwi mewn dwfr a rhoddi cadachau poethion ar y lle. Y ffordd iw cymeryd yw eu berwi mewn dwfr a rhoddi ynddynt fêl a siwgr coch, a'u cymeryd wrth eich angen.

Comfrey:- Dyma ddail oerion yn y tywydd gradd; y maent yn helpu y rhai sydd yn poeri eu gwaed, ar rhai sy'n gwneuthur dwfr gwaedlyd. A'r gwraidd wedi eu berwi mewn dwfr neu win ai yfed sydd yn dda i bob math o friwiau tufewnol, ac yn helpu rhai i boeri yn esmwyth pan fyddant yn methu cael y fflem i fyny, y maent yn atal y cyrsiau misol pan y maent yn rhy helaeth, ar gwynion yn yr un modd, trwy eu berwi mewn gwin coch ac yfed y gwin, neu gymeryd powdr or gwraidd ar win. Ac yn allanol cnociwch y dail a rhoddwch ar friwiau newyddion, a hwy a groenant yn fuan, ac nid oes eisiau mo'u gwell i rai a fyddo wedi tori eu llen-gig trwy yfed y powdr o honynt ar win coch, a rhoddir dail yn allanol ar y lle, y dail hefyd sydd dda iw gwneuthur yn blastr neu bowlis ar fronau merched pan byddo gormod o laeth ganddynt.

Camomile:- Nid yw yn angenrheidiol treulio amser gyda y rhai hyn, gan fod eu rhinwedd mor adnabyddus yn eich plith am chwalu pigiadau, a thori poen yn yr ystlysau, ac i ahwysu yn nechrau y doluriau, y maent yn gyffredin yn dda mewn chwys i esmwythau'r corph o goryn y pen hyd wadn y troed; ac y maent yn dda yn erbyn y cryd, trwy eu hyfed yn guff(?) yn nechrau y ffit a chwysu ar ei ol, ac yn dufewnol y maent yn esmwythau poen yn y bol, y colic, a'r grafel, y ffordd orau yw cymeryd y blodau au gwneud yn bosel gyda diod frâg a thriagl a chwysu i dori pigiadau; ac y maent yn dyfod ar cyrsiau misol i lawr ar ferched, a'u sug wedi ei ferwi yn nghyda'r blodau mewn gwin gwyn, sydd dda yn erbyn y clwyf melyn a'r dropsi. Yn allanol - Y maent yn dda i helpu y gewynau, trwy eu golchi a hwynt yn boethion; ac nis gellwch gael gwell deilen na hon rhag pob math o oerfel yn yr aelodau. Cymerwch eu sug yn nghyda siwgr yn erbyn y spleen, ac y mae'n bosibl eu bod yn dda, ond pa fodd bynnag am hyny, y maent yn rhagorol o dda rhag dolur y gareg, a hyn a'i profa os cewch gareg wedi ei thynu oddiwrth ddyn ai rhwymo i fyny mewn camomile, cewch weld y todda yn fuan hefyd.

Dandelion - Dant y Llew:- Berwch eu gwraidd mewn gwin gwyn os gellwch ei gael, onidê mewn dwfr, ac yfwch o hono rhag y grafel y clwyf melyn, a'r spleen, ac yn enwedig peidied y rheiny ai anghofio sydd mewn dacay o herwydd ei fod yn rhagorol dda i'w yfed yn fynych, ac y maent yn caniatáu esmwythdra, a chwsg esmwyth ir rhai sydd yn ffaelau ei gael o herwydd y gwres yn y cyrph. Mae y Ffrancod ar Isellmyn yn ei bwyta yn y gwanwyn i gadw eu cyrph mewn iechyd, ac os edrychwch ychydig pellach gellwch weled yn eglur heb ysbechol, fod physygywyr gwledydd tramor a llawer llai o hunau ynddynt nag sydd ynom ni yn y wlad hon, a'u bod yn llawer mwy ymdrechgar i ddangos rhinweddau y dail iw cyd-greaduriaid.

Eye bright - Torfagl, Llygaid Siriol:- Fe'u gelwir fel hyn oherwydd sirioldeb y blodau, ac hefyd o herwydd eu rhinwedd at y llygad. Y maent yn tyfu mewn gweirgloddiau gwair a thyndir trwy yr holl wledydd. Pe byddai y dail hyn yn cael eu defnyddio mor fynych ag y maent yn cael eu hesgeuluso, hwy a ddyfethant waith y rhai sydd yn gwneud yspectols, y sug neu dwfr a ddistilir oddiwrth y dail sydd yn dda iw ddyferu ir llygaid clwyfus, ac yfed y dail fel tê, neu wedi eu berwi mewn broth a'i yfed yn fynych, sy'n cryfhau y golwg pan y byddo yn pallu trwy henaint, neu ryw achos arall; maent hefyd yn cryfhau y synhwyrau gweinion, trwy eu berwi mewn diod braf, au hyfed yn fynych.

Fern Rhedyn:- Mae dwy ryw or rhai hyn, sef yr wyrryw ar fenyw: mae y fenyw yn tyfu yn uwch, ac yn fwy bylchog, ond eu rhinwedd sydd yr un effaith yn gymwys; mewn eu gwraidd, wedi eu morteru au berwi mewn dwfr, gan eu hyfed yn y bore, yn lladd dau fath o lyngyr sef y llydain a'r crynion, ac yn gwellhau caledrwydd a chwydd y spleen, eu gwraidd wedie eu powdro mewn bloneg sydd yn gwneuthur eli gwerthfawr i iachau briwiau drain gwenwynig; ac os rhoddir? eu powdr mewn hen dyllau dyfrllyd drewedig hwy au hiachant ac au croena yn fuan. Dymunaf ar ferched beidio au cymeryd yn dufewnol, ond ir meibion maent yn ddiberygl.

Ffenel - Ffanigl:- Maent yn dda i dori gwynt a'i chwalu; ac yn dda rhag y grafel ac yn help i dori'r gareg; ar dail wedi eu berwi mewn barley water neu ddwfr haidd, sydd yn dda i ferched i ychwanegu eu llaeth a'i wneud yn fwy iachus i'w plant, ond iddynt ei yfed

yn lled aml; ar hadau wedi eu berwi mewn gwin sydd dda i iachau brathiad neidr, neu i rai a fyddo wedi bwyta dail gwenwynig, cegydd, neu ryw beth o'r cyfryw. Mae'r hadau iw cael yn siop y Dryggist drwy y flwyddyn, y maent yn dda hefyd trwy eu berwi mewn potes, i wneud y rhai sydd yn dueddol i fyned yn? rhy dewion yn fwy tenenu. (sic)

Hoarhound - Llwyd y Cwn:- Berwch y dail sychion a'r hadau yn nghyda mêl, ac os byddant yn leision cymerwch eu sug ac yfwch o hono yn lled fynych rhag y pesychu, y diffyg anadl ar decay; ac y maent yn dda mewn travail hir a phoenus, iw cymeryd yn y ffordd uchod; ac yn dda i rai a fyddo wedi cymeryd gwenwyn, neu gael eu pigo neu eu brathu gan unrhyw ymlusgaid gwenwynig, a snuffio eu sug i'r ffroenau sydd yn gwellhau'r clwyf melyn; eu cymysgu ag oil of roses, au diferu ir glyst sy'n tori'r boen yno, y maent yn gwellhau y frest, yr iau, yr ysgyfaint, a'r spleen, trwy eu hyfed yn fynych, cymeryd ychydig o'u powdr bob bore, sydd yn lladd y llyngyr yn y bol, a chnocio y dail yn leision yn nghyda bloneg sydd yn gwellhau brathiaidau cwn, a phigiadau drain.

The Lesser Celandine - Dail Peils, Llygaid Ebrill:- Yr wyf yn rhyfeddu beth a wnaeth yr hynafiaid alw y dail hyn yn Celandine, nid ydynt yn tebygu dim iddynt mewn dull na rhinwedd; ond tybiaf eu bod yn haeddianol o'r enw hwn, sef Dail Peils; eithr am fod amrywiol a gwahanol enwau ar ddail mewn amrywiol wledydd, er boddlonrwydd i ddarllenwyr y llyfr hwn, casglaf yn nghyd eu hamrywiol au gwahanol enwau Cymraeg, iw rhoi yn nghyd ar ddull Dictionary yn niwedd y llyfr, yn nghyda chyfarwyddyd i wneuthur y defnydd goreu o bob rhan o'r llybiau meddygol a enwir yn y llyfr hwn: ac hefyd y ffordd i gymhwyso? Dail o'r un natur ar ddolur at eu gilydd fel y gallant gydweithio er daioni i symud ymaith afiechyd. Ond i ddyfod yn mlaen at eu dull – Y maent yn tyfu dan lywodraeth Mars, ac yn ddail noddlyd, o liw gwyrdd lled wan, ac ar goesau eiddil, yn agos ir ddaear, ac yn ddail llyfnion, ac arnynt flodeuyn a naw neu ddeg o ddail culion arno, y maent yn gyffredin yn tyfu mewn cornelau lleithion yn agos i ddwfr ond yn anaml iw cael, ac yn blodeuo yn niwedd Mawrth ac Ebrill ond yn Mai byddant wedi darfod, ac ni fyddant iw cael dan yr ail wanwyn, gan hyny gwelwch nad oes ond un mis yn y flwyddyn i wneuthur cynhauf o honynt. Rhinwedd:- Y mae y dail hyn o dan lywodraeth Mars. Yr hynafiaid ydynt wedi canfod rhinweddau amryw ddail oddiwrth eu tebygrwydd ir dolur, fel ag y mae yn ymddangos yn amlwg oddiwrth y dail hyn; codwch ei gwreiddiau, cewch eu gweld yn hongian wrthynt yn amrywiol gnapiau mân, yr un dull ar peils pan y bo'nt yn tori allan – y mae delw y peils i'w weld yn gyflawn ynddynt. Y maent yn rhagorol o dda yn y peils pan y bont yn tori allan yn dethi neu yn gnapiau, trwy eu hel, sef y dail ar gwraidd au cnocio au berwi mewn ymenyn gwyrdd hyd nes y bont wedi crebychu, gan eu straenio trwy liain, au cadw yn eli i iro y peils, ac yn fynych fe ach gwella yn fuan. Mi a hysbysaf i chwi un dirgelwch eto am danynt, y maent wedi eu gwneud yn eli, yn bowltis, neu yn blastr, au rhoi ar chwarenu a fo yn ngylch y clustiau neu y gwddf, yr hwn yn gyffredin a elwir yn Fanwynau yn y gwledydd hyn, yn ei wella, ac mae'r awdur ysgrifennodd ar eu rhinwedd o'm blaen i yn cadarnhau eu bod yn gwella y doluriau a enwyd wrth wisgo y gwraidd ar y croen, er na fyddant yn cyffwrdd dim ar lle dolurus, ond eu bod yn nesaf ir croen mewn rhyw fodd; fe ddywedir eu bod yn gwella y dolur, ond ni ddarfu i mi erioed eu treio yn y ffordd hon ar neb, ac ni fu yr achos erioed genyf ei treio arnaf fy hun, ond am y rhai sydd yn cael eu blino maent yn gwella y colic os bydd yn codi oddiar y spleen, ac y maent yn lladd y llyngyr yn y bol – gallwn feddwl

felly oddiwrth eu chwerwder: gellir cymeryd un dram, hyny yw rhanu wns yn wyth rhan a chymeryd un o honynt (sef llwch neu y powdr a wneir o honynt) yn erbyn brathiad neidr mewn mêl, dair gwaith yn y dydd yn yr achos hwn. Yn allanol:- Y maent yn dda trwy eu berwi i fathio neu olchi y cymalau pan y byddont yn boenus, a'r crampiau sef y cymalau gweithi, a rhyw ranau o'r corph neu yr aelodau pan y bont wedi gwanhau gan y confulsion, rhaid eu golchi au lapio mewn gwlanen cyn y gellir disgwyl fawr o leshad yn y doluriau hyn. Y maent yn dda, trwy eu cnocio a gwasgu eu sug, a'i ddiferi i'r llygaid pan y bont yn glwyfus ac yn dylu, a phethau fel cymalau? Yn ymddangos o'u blaen, yr hyn sy'n tywyllu y golwg, a'i ddiferi i'r clustiau sydd yn eu glanhau oddiwrth y pryfaid, pa rai sydd yn dueddol i fagu yn y clustiau, y mae eu sug hefyd yn dda i olchi briwiau newydd, un neu ddwy waith y dydd, y mae yn eu tyfu ac yn eu croeni, ac y maent hefyd yn glanhau hen friwiau, y dail wedi eu cnocio sydd gystal a'r sug iw rhoi ar y briwiau, am y gellir cael y dail pan nas gellir cael y sug. Y maent yn dda trwy eu berwi yn drwyth gref i olchi crach a fo'n ymledaenu yn y pen, ac y maent yn dda iw berwi at olchi y gwyneb neu ryw fanau eraill o'r croen pan ag y bo eisiau eu glanhau oddiwrthfarciau a spotiau anymunol a fyddo ar y croen. Y mae y dail hyn yn hollol ddiberygl, gellwch eu berwi au hyfed fel ag y dewisoch sef wrth eich rheswm; y mae tri math o honynt, un a blodau gwynion, ar llall a blodau cochion ar llall yn felynion, ac y maent oll dan lywodraeth yr Haul; ond os bydduch yn eu cymeryd at y clefyd melyn, sef puro a chlirio y lliw cymerwch y rhai melyn, ac os yn erbyn humors dyfrllyd, sef y dropsi neu rhyw chwydd dyfrllyd arall, cymerwch y rhai a blodau gwynion.

Crow's foot – Crafan y Frân:- Y mae ar y ddeilen hon gymaint o wahanol enwau yn y Saesneg a'r Groeg, a phe bawn yn eu henwi nis gwnaent ond blino amynedd y darlennydd am hyn gosodais ger eich bron yr enw mwyaf adnabyddus ac angenrheidiol. Y mae arni amryw ddail gwyrddion tywyll ac amrywiol doriadau neu fylchau ynddynt o flas siarp a phoeth, ac yn plistro y tafod wrth ei cnoi. Y mae yn tyfu yn gyffredinol ym mhob lle, nis gellwch yn hawdd gerdded y ffordd heb eu gweled oddieithr i chwi droi eich gwyneb at y clawdd. Y mae yn ei blodau o fis Mai hyd fis Medi. Y mae y ddeilen hon dan ddylanwad Mars, gellwch benderfynu hyny oddiwrth ei siarprwydd. Dalwch fanwl sylw nad yw y ddeilen hon iw chymeryd mewn un modd yn dufewnol, os bydd unrhyw ddail a pherygl ynddynt, cewch eich rhybuddio yn fanwl wrth draethu am eu rhinweddau, ac os nad ewch yn ol y cyfarwyddid, byddid y bai arnoch eich hunain. Ond ei ddefnydd yw i wneuther eli neu enaint cymerwch y dail ar blodau a chnociwch a chymysgwch hwynt yn dda a rhoddwch blastr o hono ar y cnap sydd or tu ol ir gwddf i dynu yr humor or llygaid, neu rhowch ef ar ryw le arall ag y bo eisiau plistro, fe ddywedir ei fod yn hollol ddiberyg ac yn blistering da rhagorol, ac y mae yn werth ei gadw yn eli neu blastr yn y ty trwy'r flwyddyn, y mae hwn iw gael yn rhad, ac fe ddywedir ei fod yn well na'r hwn sydd iw gael am arian, ond pa un bynag mae yn nes atoch; y mae un rhinwedd eto yn y ddeilen hon sef ei bod yn dda rhagorol i iachau y cryd-cymalau mewn aelod neu gymal, trwy gymeryd y dail a rhwbio y lle dolurus a hwynt, a hyny yn llid fynych, ond nid ei rhwbio iw blistro chwaith: gallwn feddwl mai yn y cryd-cymalau oer y mae yn dda, hyny yw, pan buasai y dolur yn wresog ac yn boeth yn ei natur, buasai rhaid cael dail oerion yn eu natur cyn y gallesid ei wella. Cewch eto eich cyfarwyddo yn hyn.

Crane's bill – Y Goes Goch:- Mae ar y llyisiau hyn amrywiol ddail lled grynion, mân, a bylchog, yn sefyll ar goes hirfain goch a blewog yn gorwedd yn grwn ar y ddaear, ar ba rai y mae blodau o liw coch siriol, ac ar bob un o honynt bump o ddail mân, ar ol hyny y daw arnynt godau blaen-fain, y rhai sydd yn cynhwys yr hadau y maent yn tyfu mewn caeau porfa yn gyffredin, a chydag ochrau y llwybrau ac yn lled gyffredin iw gael yn mysg carneddi o gerrig, a hen waliau ac mewn gerddi yn gystal a llefydd eraill. Y maent yn blodeuo yn Mehefin, Gorphenaf, ac Awst, weithiau yn gynharach, ac weithiau yn fwy diweddar. Rhinwedd.- Y mae y llyisiau hyn o dan lywodraeth Mars, y maent wedi canfod trwy brofiad eu bod yn rhagorol o dda i chwalu gwynt y colic, ar grafel, ar gareg, gellwch eu berwi mewn dwfr yn drwyth gref, ai melysu a mêl, gan yfed yn gynhes loniad cwpan de o honi yn fynych yn erbyn y doluriau a enwyd, ac y maent mor effeithiol a chwalu gwynt y spleen, ac iw gwellhau yn ei hamrywiol a'i gwahanol effeithiau; ac y mae y drwyth a wneir o honynt, trwy eu berwi mewn gwin, yn feddyginiaeth ir rhai sydd wedi cael eu briwio oddi mewn, y maent yn helpu toddiad a chwaliad y tolchenau o waed sydd yn y rhan dufewnol, ac yn gwellhau y lle dolurus yn y rhanau anweledig o'r corph; gallant fod yn dda yn y doluriau hyn, ond pa un bynag y maent yn hollol ddiberygl, ond cofiwch am danynt yn erbyn y grafel. Yn allanol y maent yn iachau briwiau newydd, trwy gnocio y dail a'u rhoi arnynt, y maent yn eu hiachau yn fuan, fe ddywedir eu bod yn dda iw berwi i olchi y cymalau a'r gewynau a hwynt pan ag y bo poen ynddynt, ac fe ddywedir eu bod yn dda iw hyfed ir rhai sydd wedi tori eu llen-gig, pa un bynag ai hen ai ieuangc fyddont, ond rhaid dal ati am hir amser.

Celandine – Llym y Llygaid:- Mae y dail hyn yn gyffredin iw cael mewn gerddi yn y gwledydd hyn, (ond yn anaml yn tyfu yn wylltion) neu mewn amrywiol fanau yn agos i hen waliau a llefydd cysgodol, ac os plenir hwynt mewn gerddi nid hawdd eu didymu oddi yno. Y maent yn blodeuo trwy yr haf. Rhinwedd – Y maent o dan lywodraeth yr Haul, ac yn arwydd y Llew. Y maent yn un or dail mwyaf rhinweddol at lygaid o unrhyw ddail sydd yn tyfu, ond byddant yn fwy rhinweddol os heliwch hwynt pan ag y bo yr Haul yn yr arwydd dywededig, cewch eich dysgu yn hyny wrth edrych yn yr Almanac blynyddol gwnwch hwynt yn eli i iro y llygadau, neu ffordd arall, yn fy marn i ydyw eu cnocio a gwasgu eu sug, a'i gymysgu a mel neu siwgr double refined ai roddi ynddynt amrywiol weithiau yn y dydd. Gallaf brofi ei fod wedi iachau llygaid anghyffredinol o ddrwg, ac y mae yn llawer gwell na rhedeg y perygl o geisio eu hiachau â phethau rhy boethion yr hyn, fe allai yn lle eu gwellhau a'u dyfethant am eich oes, gofalus iawn a ddylem fod o'n golwg naturiol gan ochelyd pethau rhy boethion; Gwyddoch yn gyffredinol fod y dail hyn yn cael eucyfrif yn rhagorol o dda i iachau y clwyf neu glefyd melyn, ac os na wyddoch o'r blaen, cewch wybod yn awr, cymerwch y dail hyn ac ychydig hâd anis gan eu berwi yn nghyd a'u melysu a thriagl, ac yfed yn fynych o honynt; hwy a'ch gwellhant nid yn unig o'r clefyd melyn, ond hefyd o ffaeleddau yr iau ar bustl; gallwn feddwl eu bod yn fwy effeithiol os berwch mewn gwin gwyn, gall y cyfoethogion ei gymeryd; ac yn wir y mae llawer yn ei gymeryd yn erbyn y dropsi; ac maent yn cael eu cyfrif yn rhagorol o dda i yfed peth o'u sug yn y bore yn erbyn y pla, neu pan ag y bo clefyd yn yr ardal, ond gall y dwfr a ddistillir oddiarnynt wneud cystal au sug; ac yr wyf fi yn barnu y gwnant cystal wedi eu berwi mewn dwfr au melysu a thriagl. Yn allanol. Pan y boch yn iwsio eu sug at y llygadau cofiwch gymysgu ychydig o laeth brest am ei ben rhag iddo losgi gormod, sylwch eto, rhowch blastr neu bowlis o'r dail ar

frest merch pan ag y bo y cyrsiau misol yn cerdded yn rhy helaeth, ir diben iw ?harafu, ac y maent yn iachau hen friwiau crachlyd, y rhai sydd yn enill ac yn bwyta cnawd newydd, yn gyffelyb i gancr neu dan iddwf a phob rhyw bimples ac anharddwch a fo hyd y wyneb, ond bydd yn well os toddwch gnapp o alum ynddo, sef yn y sug, a golchi'r gwyneb y nos ag ef, a mynych olchi y defaid a fo ar eich dwylaw ag ef, fe ddywedir y treuliant ac y darfyddant, maent yn dywedyd a mi ac yr wyf finau yn dwedyd yr un peth i chwithau, ond heb ei gadarnhau, os cymerwch eu gwraidd a'u wneud yn llwch, ai roddi ar ddant rhydd, neu ddant a phoen ynddo, y tyn efe ef i ffwrdd heb boen. Yn erbyn yr ymgrafu cymerwch eu sug a brwmstan wedi ei falu yn llwch ai iro ag ef yn y nos ai gwellha; ac os bydd y croen yn dyner, yn cochi ac yn dyfod yn ddolurus, golchwch y lle dolurus a finegr, a gwellha.

Marigold - Gold Mair:- Y maent yn adnabyddus yn yr holl wledydd, yn enwedig ble y mae gerddi yn cael eu trin ac ar yr ochr arall os trowch eich gwynebau at y rhai gwylltion, y maent yn adnabyddys trwy yr holl wledydd, lle y mae y caeau ac yd yn tyfu ynddynt. Oherwydd y mae eu rhinwedd yn lled debyg iw gilydd, ond fod y rhai sydd yn y gerddi rhyw faint cryfach, ac ychydig bach o wahaniaeth yn y blodeyn, y mae blodyn y rhai sy'n tyfu yn y gerddi, yn ryw faint duach yn ei ganol. Y maent yn blodeuo trwy'r haf, ac yn aml yn y gauaf, os bydd y tywydd yn dyner. Y dail hyn sydd yn tyfu o dan lywodraeth yr Haul, ac yn arwydd y Llew, er fod yr ymadrodd hwn yn ddieithr ir rhan fwyaf or gwledydd yr wyf yn bwriadu eich dysgu cyn diweddu y gwaith hwn.

Rhinwedd:- Ei dyben iw cryfhau y galon a hyny yn rhagorol o dda, dywedias or blaen eu bod o dan lywodraeth yr Haul, a dywedaf eto fod yr Haul yn rheoli y galon, am hyny gallwn yn hawdd benderfynu eu bod yn cryfhau y galon, sef y lle mwyaf angenrheidiol iw gryfhau ar ddyn, oherwydd pan ffaelio'r galon y mae yr holl frame ddynol yn ffael i gyd, am hyny dylech werthfawrogi pob llysieuyn sydd yn tueddu i gryfhau y galon wan a llesg. Nid wyf fi yn ei weled yn ddoethineb i adrodd llawer am unrhyw fanau tufewnol eraill o'r corph am fod yr hyn a ddywedais yn barod yn llawn ddigon i llysieuyn mor fychan a hwn wneud, sef cryfhau'r galon, gellwch ferwi y blodau, ac os na chaniata yr amser ar y flwyddyn i gael y blodau cymerwch y dail a berwch hwynt, a melyswch â rhyw beth cyfaddas, ac yfwch ddracht o hono amrywiol weithiau yn y dydd: ac yn allanol, eto mi a gadwaf fy ngolwg ar yr un marc ag o'r blaen, pan ac y b'o y galon yn rhy wan i gymeryd un dim yn dufewnol, cymerwch blastr o'r blodau gwedi eu sychu a'u powdro yn llwch, gan eu rhoi am ben ysdor?, a thurpentine, a bloneg, yr hyn a'i gwna yn dymherus, a'i doddi ar dân araf, ond na adawar iddo ferwi ond ychydig ar ol rhoi y turpentine ynddo, ac felly gwnewch y plastr a rhowch ar bwll y galon i'w chryfhau mewn gwendidau ac amrywiol ffaeleddau eraill a fo yn blino y galon;- y mae y plastr hwn yn cael ei gyfrif yn rhagorol o dda i gryfhau y galon ac yn enwedig mewn clefyd.

Chick Weed – Llyisiau y Dom, Gwlydd y Dom:- Y maent yn hollol adnabyddus i bawb o'r bron; y maent yn tyfu mewn llefydd llaith ac mewn llefydd coediog, ac hyd y tomenydd; yn blodeuo o gylch mis Mehefin, ac yn hadu yn mis Gorphenaf. Defnyddiwn y dail yn allanol. Y mae'nt yn ddail rhywiog dan lywodraeth y Lleuad, ac am hyny yn oer yn eu natur, fel ag y maent yn tueddu yn eu natur ir blaned sy'n eu rheoli; gwelwch fod pob deilen sydd dan lywodraeth y Lleuad yn oer yn ei natur, a'r rhai sydd o dan lywodraeth yr Haul yn boethion yn ei natur, ac felly yn y blaen am y lleill. Gallwn

benderfynu fod y dail hyn yn dra buddiol iw defnyddio yn allanol ar ryw fan o'r corph neu yr aelodau, pan y bo rhyw boethder, enynfa, a chochni yn y cnawd, ir dyben iw oeri cymerwch y dail hyn, a chnociwch a gwasgwch eu sug, gan wlychu cadachau ynddo, a phan y sychant adwlychwch o hyd, ac yn lle hun gellwch gymeryd y dail a'u cnocio, a'u rhoi yn blaster, gan ei newid pan y gwelwch angenrheidrwydd, y mae hyn yn rhinweddol ac yn dda rhagorol yn mhoethder yr iau, ac hefyd yn mhob math o chwydd a chasgliad, yn enwedig os bydd gwres a phoethder yn ei ganlyn, ac y maent yn dda i dynu cochni a gwres o'r gwyneb, trwy ei olchi yn fynych au sug, ac y maent yn gwella y cymalau-gwythi a'r polsi, trwy eu golchi yn fynych a'u sug, ac y mae yn dda iw ddyferu ir llygaid pan ag y bont yn gochion, ac yn wresog, ac hefyd iw ddyferu i'r clustiau i dori y boen ynddynt ; y maent yn dda i olchi y peils pan y bont yn tori allan yn boenus ac yn wresog, trwy wlychu cadachau yn eu sug a'u dal wrth y lle dolurus, ac yn wir, gellwch ei ddefnyddio at bob rhan o'r corph os bydd eisiau ei oeri. Gellwch ei ddefnyddio gyda llawer o lwyddiant i olchi rhanau dirgelaidd mab neu ferch pan y bont yn chwydd coch a dolurus, y maent yn dda i wellhau y gwyn, pan ag y bo wedi cwtogi trwy y cylmau gweithi neu rhyw achos arall gwnewch y cyngor hwn; cymerwch lonaid llaw o lysiau'r dom, a llonaid llaw o ddail roses cochion, a'u berwi mewn chwart o ddwfr hyd nes y bo ei chwarter wedi wastio, ac yna rhowch am ei ben beint o saim traed defaid ac yna berwch drachefn am gwrs o amser, gan ei droi a'i straenio, ac iro y lle dolurus ag ef o flaen y tân, a rhwymwch y dail arno, a gwnewch hyn yn fynych, ac efe gyda bendith Duw a'ch gwellha.

Earth Chestnuts – Cnau'r Ddaear:- Y mae y ddeilen fechan hon o dan lywodraeth Venus. Nis gallaf wneuthur araeth fawr ar ei defnyddioldeb ond ei bod yn enwedig yr hâd, yn rhagorol o dda rhag y grafel, sef ir rhai sydd yn ffaelu a gwneuthur dwfr; ac y mae y gwraidd hefyd yn dda ir un dyben, ond nid ydynt yn llawn mor effeithiol, eithr fe allai y gellir cael y gwraidd pan nas gellir cael yr hâd; ond hyn a ddywedaf am y gwraidd, gellwch eu sychu a'u malu, gan eu rhoi trwy ogr, au cymysgu a mêl a siwgr gwyn, a chymeryd o hono hwyr a bore wrth eich rheswm i atal poeri gwaed, ac hefyd i atal gwneuthur dwfr gwaedlyd.

Chestnut Tree – Coeden Cnau:- Y mae y goeden hon mor adnabyddus fel nad oes angen dywedyd dim am ei dull. Mae y goeden hon dan lywodraeth Jupiter, a chan ei bod o dan lywodraeth Jupiter y mae yn rhaid fod ei ffrwyth yn magu gwaed da yn y corph; ac y mae ffrwyth y goeden hon sef y cnau, yn fwyd cryfhaol ir corph, ond gwell ydyw peidio bwyta gormodedd o honynt am eu bod yn teneuo y gwaed, yn codi dolur yn y pen, ac yn rhwymo yn ormodol, os cymerwch haner dram neu lai o'r croen sydd nesaf ir cnewyllyn, rhwyma bob math o ryddni, ond y mae deg gronyn yn ddigon i blentyn ir dyben iw rwymo; yr holl gnewyllyn, ai grasu, ai bowdro, a rhoi un dram i ferch mewn rhyw beth cyfaddas, hwyr a bore, sydd yn rhagorol o dda i atal y terms, sef y cyrsiau misol; os gwnewch sych y cnewyllod, wedi tynnu eu rhisgl i ffordd, a'u powdro au cymeryd mewn mêl, gan gymeryd peth o hono yn fynych, gwna les rhag pesychu a phoeri gwaed.

Wild Carrots – Moron Gwylltion:- Y mae y llysiau hyn yn tyfu mewn amrywiol fanau yn y gwledydd hyn, yn enwedig mewn ochrau caeau a rhyw lefydd heb eu llafurio, ac yn aml hyd benau cloddiau. Y maent yn blodeuo ac yn hadu yn niwedd haf. Y mae y moron

gwylltion o dan lywodraeth Mercury, ac am hyny y maent yn rhagorol o dda i chwalo gwynt ac i symud a gwellhau y stitches o'r ystlysau ac yn helpu y rhai sydd yn methu a gwneuthur dwfr ond fesur ychydig, a hyny trwy boen, a chan eu bod mor effeithiol at wneuthur dwfr, fe ddywedir eu bod yn helpu i dori y gareg, ac iw chwalo, ac y maent yn dda yn nechrau y dropsi gallwn feddwl hyn, yn enwedig os methu gwneuthur dwfr a fydd yr achos o hono, y maent yn dda ir rhai ag y mae eu boliau yn chwyddo gan wynt yn enwedig os bydd yn wynt y grafel. Yr wyf fi yn pendrefynu mai yn yr hadau a'r topiau y mae y rhinwedd; gellwch eu hel hwynt pan eu caffach(?) au cadw hyd nes y bo eu heisiau gan eu berwi mewn dwfr neu win a'i yfed yn fynych yn y doluriau a enwyd.

Daisies – Llygad y Dydd:- Y mae y dail hyn yn adnabyddus hyd yn nod i blant, am eu bod yn eu hel yn yr haf i wneuthur pwysiau, yn y caeau gwair a phorfa. Y mae y dail hyn yn tyfu o dan lywodraeth Venus, ac yn arwydd y Cranc. Rhinwedd:- Y mae y dail hyn yn rhagorol o dda i iachau poen yn y brestiau, a dylent gael eu cadw yn eich ymyl trwy'r flwyddyn, wedi eu gwneud yn syrups, yn oil, ac yn eli; sylwch fod dau fath o honynt, sef y rhai mawrion a'r rhai bychain, ac yn iw cael yn gyffredin yn yr holl gaeau a'r gwledydd. Y mae y rhai mawr yn ddail briwiau neu or hyn lleiaf hwy a ddylent gael eu defnyddio mewn math o ddiod dail sy'n cael ei gwneud i iachau briwiau, y mae sug y dail hyn yn gwella y frest, gan ei gwneuthur yn dymherus oddiwrth y poethder ac yn adnewyddu'r iau; yfwch drwyth y dail hyn i iachau briwiau yn y frest, sef yn y rhanau tufewinol; ac y mae eu sug yn iachau briwiau yn y ??? ac yn y rhanau dirgelaid trwy ei wneud yn eli gyda menyn gwyrdd, ac iro y lle yn fynych ag ef; neu yn lle hyny rhoddwch y dail yn blastr ar y lle, powltis o honynt ar chwydd coch caled sydd yn ei wellhau, enaint neu eli a wneir or dail ac ymenyn gwyrdd sydd yn dda i iachau briwiau, yn enwedig os bydd gwres a chochni o'u cwmpas.

Dock – Dail Tafol:- Y mae llawer math or dail hyn, ond nis blinaf y darlennydd i ddywedyd am eu dull, am fod y llyfr yn mynd yn rhy fawr cyn y gellir rhoi pethau angenrheidiol ynddo; ar achos arall yw eu bod yn adnabyddus i bawb o'r bron. Y maent o dan lywodraeth Jupiter, er dywedyd i chwi fod hon ac arall, ac felly yn y blaen, o dan lywodraeth rhyw blaned neu gilydd, yr wyf eto yn gweled eich bod yn y tywyllwch ar y pen hwn, ond yr wyf ar ????? mewn un rhan o hono eich cyfarwyddo yn yn natur hwn. Rhinwedd:- Y mae y dail hyn yn glanhau, ac yn puro y gwaed, sef yn lle ag y mae y gwaed yn magu ag yn tarddu yna gwelwch fy mod yn cadw at fy nhestyn. Y ffordd oreu yw cymeryd gwraidd y dail hyn pan bo'r gwaed ag eisiau ei buro, a'r iau eisiau ei gryfhau au wellhau o'r afiechyd a fo ynglyn ag ef. Mae y rhai sydd yn y gerddi a'r rhai sydd yn tyfu yn wylltion yn y caeau, or un rhinwedd yn enwedig eu hadau, at atal rhyddni gwaedlud o bob math, a helpu y rhai sydd yn poeri gwaed; y maent yn cryfhau y frest, yr ystumog, a'r iau. Nid oes dim perygl ynddynt. Gellwch ferwi y gwraidd ar ol eu crafu a'u golchi yn lân, a'u slisio neu eu malu ryw ffordd, a'u hyfed wrth eich rheswm, yn lled fynych; gellwch eu melysu a thriagl at buro'r gwaed, a berwi yr hadau, au melysu a siwgr gwyn yn erbyn rhyddni a phoeri gwaed. Yn allanol:- Y mae eu gwraidd wedi eu berwi mewn gwinegr yn glanhau y croen oddiwrth pob anharddwch, sef ymgrafu a phob rhyw wres a fo'n tori trwy y croen, trwy olchi y croen a'r drwyth bob nos wrth fyned ir gwely; gellwch yfed yr un modd trwyth or gwraidd wedi eu berwi mewn dwfr.

Cucumber:-

Y trawsgrifiad i'w barhau gan Gwyn Edwards